

УДК 159.922.62-052

DOI <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2024.1.9>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЗРІЛОСТІ СТУДЕНТІВ

Кордунова Наталія Олександрівна,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогічної та вікової психології,
факультет психології
Волинського національного університету імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0002-4683-0929>

Грицюк Ірина Михайлівна,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної
психології та психодіагностики,
факультет психології
Волинського національного університету імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0001-6988-6012>
<http://www.scopus.com/inward/authorID=57204580585>

Метою даної статті є теоретичний аналіз основних підходів щодо розуміння особистісної зрілості, які існують у сучасній науці. Ми здійснили огляд наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених у цій галузі. Проаналізувавши публікації з даної тематики, ми дійшли висновку, що ця тема є цікавою у контексті, зокрема, студентської молоді та її реалізації в суспільстві. Особистісна зрілість – це покроковий та тривалий процес становлення, вона формується протягом усього життя, та студентський вік є сенситивним періодом її розвитку. Науковцями особистісна зрілість розглядається, як складний та динамічний процес, який має свої особливості та тонкощі розвитку, пріоритети в процесі онтогенезу. Тому можна говорити про те, що особистість крок за кроком, у своєму психічному зростанні набуває цілісності. Це відбувається через пізнання себе, через усвідомленість вчинків, через набуття відповідальності за набуту самостійності. Зрілість часто пов'язують із відчуттям самодостатності, креативності, толерантності, наявності життєвої філософії, здатності до участі у житті суспільства. Особистісний конструкт зрілості, це важлива ознака, якою індивід активно користується для обґрунтування способів взаємодії з різними об'єктами, які трапляються по-життю. Тому визначено, що зріла особистість, це та, у якої достатньо розвинута Я-концепція, сформовані погляди та цінності; розвинутий соціальний інтелект; сформована здатність до самостійного прийняття рішень та адаптації до змінних умов середовища. Становлення особистісної зрілості у юнацькому віці розглядається нами як характеристика стану розвитку особистості студента, що виявляється у високому ступені його особистісної конструктивної активності та особистісної функціональної продуктивності. Розкриваються професійно значущі характеристики особистісної зрілості, які забезпечують успішне становлення майбутнього фахівця, практичного психолога, який може реалізуватись в різних галузях психології. Сукупність перерахованих чинників, які визначають особистісну зрілість це певна система, важливою характеристикою якої є її складність, складність когнітивного, емоційно-вольового та мотиваційного аспектів.

Ключові слова: особистісна зрілість, професійне самовизначення, формування особистості, особистісний конструкт, самооцінка, особистісні смисли.

Kordunova Nataliya, Hrytsyuk Iryna. Psychological characteristics of maturity of students

The purpose of this article is a theoretical analysis of the main theoretical approaches to understanding personal maturity that exist in modern science. The relevance of the chosen problem is substantiated, and its insufficient development is noted. An overview of the scientific research of domestic and foreign scientists in this field was carried out. Personal maturity is not a one-time development process, it is formed throughout life, and student age is a sensitive period of its development. The main focus is on the study of personal maturity as a complex and dynamic process characterized by its own characteristics at each age stage. The formation

of personal maturity is considered as a gradual mastery of the individual's own inner world. This process is carried out with the help of self-awareness as a subject of personal life, a developed sense of responsibility, independence, self-sufficiency, creativity, tolerance, the presence of a life philosophy, the ability to participate in society. The theoretical ideas about the formation of personal maturity in the student period of life have been deepened and expanded. It was determined that a mature personality is one who has a sufficiently developed self-concept, formed views and values; developed social intelligence; the ability to make independent decisions and adapt to changing environmental conditions. The formation of personal maturity at this age is considered by us as a characteristic of the state of development of the student's personality, which is manifested in a high degree of his personal constructive activity and personal functional productivity. Professionally significant characteristics of personal maturity are revealed, which ensure the successful formation of a future specialist, a practical psychologist who can be realized in various fields of psychology. It has been proven that personal maturity is the result of assimilation of social and cultural norms in the educational process of a higher educational institution and becomes a factor of successful professional formation in the future.

Key words: *personal maturity, professional self-determination, personality formation, personal construct, self-esteem, personal meanings.*

Постановка проблеми. Особистістю в психологічній науці називають цілісне та системне утворення, яке передбачає наявність соціально значимих психічних якостей, особливостей взаємодії та, власне, вчинків та дій, які визначають її поведінку та особливості розвитку та трансформацій. Інтерес до тематики становлення особистісної зрілості молоді людини продиктований динамікою та складністю сучасного життя, а також вимогами, які ставить суспільство до сучасної психології.

У сучасних наукових дослідженнях чітко прослідковується різносторонній підхід до аналізу даної проблеми. Значна кількість науковців, зазначають, що зріла особистість є активним суб'єктом життя, реалістично сприймає дійсність і себе. Зріла особистість завжди бере відповідальність на себе за своє життя, вона приймає самостійні рішення. І не спиняється на досягнутому, вона у постійному розвитку та прагне самопізнання та реалізації у суспільстві. Цей процес не є і не може бути одномоментним. Він потребує часового розвитку та повинен враховувати особливості вікової періодизації.

Важливим та надзвичайно актуальним для формування особистісної зрілості є юнацький вік, а саме період студентства. Адже, це час, коли відбувається персоналізація, засвоюються професійні навички та реалізуються соціально значущі функції. Ефективність професійної діяльності буде залежати від готовності до професійної самореалізації, яка передбачає, в першу чергу, сформованість внутрішньої

позиції постійного самовдосконалення, яку і передбачає особистісна зрілість.

Дану тематику було розглянуто науковцями різних напрямків та підходів. Так, наприклад, дослідження особистісної зрілості здійснено в гуманітарній психології: зокрема, А. Маслоу говорив про самоактуалізовану особистість, яка прагне до найбільших проявів своїх можливостей. І таке прагнення особистості є одним з найважливіших факторів розвитку. Також К. Хорні, вважала, що ядро особистості прагне проявити свої потенційні можливості. Самоактуалізована особистість краще сприймає реальність, володіє спонтанністю у поведінці, вона емоційно незалежна та автономна.

К. Роджерс у своїй теорії послуговується терміном «повноцінно функціонуюча особистість»; в аналітичному напрямку визначається термін «цілісна особистість» (К. Юнг), у Г. Олпорта це звучить, як «зріла особистість».

В сучасній психологічній науці, і в українській психології також вивчається даний феномен. Аспекти саморегуляції професійної діяльності розглядаються в працях О. Горбачової. Гендерні особисті формування особистісної зрілості (О. Чаркіна), в контексті процесу професійного становлення особистісної зрілості (Ж. Вірна). Досліджують дану тематику Т. Титаренко, О. Штепа. Переважна більшість науковців погоджуються, що зріла особистість є активним суб'єктом життя, реалістично сприймає дійсність і себе, відповідальна і самостійна особистість, яка прагне до пошуку сенсу життя і самореалізації.

Особливої актуальності особистісна зрілість набуває у професійній діяльності, на що звертають увагу у своїх дослідженнях Г. Максименко, Н. Чепелевої. Сучасний науковий психологічний довідник зрілість визначає як досягнутий високий рівень розвитку біологічних, фізіологічних, інтелектуальних, вольових, емоційних та моральних параметрів людини [1].

Становлення особистісної зрілості в період здобуття професії є важливим, тому більшість вчених називають особистісну зрілість, як багатокомпонентну структуру, що є виявом особистісного потенціалу та критерієм особистісного зростання.

Разом з тим, більшість досліджень, присвячених вивченню проблеми особистісної зрілості, не дають цілісного системного уявлення про її становлення в період професійної підготовки.

Особистісна зрілість вважається необхідною умовою формування особистості – це одна із структурних компонентів зрілої особистості. Існують два підходи до її розуміння. За першим підходом зрілість розглядається як віковий період розвитку. Другий підхід передбачає розгляд зрілості як якісної характеристики розвитку [2].

Зокрема, Г. Саллівен визначає зрілість через рівень розвитку особистісних властивостей. через фактори, які демонструють готовність до прийняття усвідомлених рішень, у зв'язку з чим зрілість розглядається автором, як здатність до досягнення, а не самі досягнення. Також до особистісних чинників можна віднести такі ознаки зрілості, як соціальна турбота, соціальний інтерес, система переконань, любов, турбота, мудрість, самостійність, індивідуальність, наповнення життя високим змістом, здатність планувати майбутнє, самостійність, відповідальність, автономність, незалежність, потреба в самоактуалізації (про що у своїх роботах вказували А. Адлер, Е. Еріксон, А. Маслоу, Ж. Піаже, Д. Річмард тощо). Отже, зростаючу особистість слід розглядати як активного творця власного життя, який має змогу вільно вибирати і розвивати стиль життя, рухатися у напрямку самовдосконалення.

На думку К. Роджерса, сама сутність людини постійно рухає її в напрямку особистісного зростання, творчості і самодостатності, що вона завжди знаходиться

в процесі становлення. Цю сутність автор визначив як «самість», чи «Я-концепцію», що символізує головну частину свідомого досвіду індивіда, концепцію про те, що людина собою являє. Її зміст є продуктом процесу соціалізації і формується через взаємодію з оточуючими, зокрема, зі значущими іншими [3].

В концепції Г. Олпорта особистість, яка досягла зрілості, має широкі кордони «Я», позитивне уявлення про себе, здатність контролювати власні емоційні стани, здатність до самопізнання, систему цінностей, що містить головну мету, що і робить життя осмисленим [2].

Вчений С. Максименко зазначає, що особистісна зрілість пов'язана з процесом соціалізації. При цьому критерієм зрілості може виступати підвищення функціонального рівня різноманітних механізмів діяльності [5].

Н. Черелева пропонує сучасне бачення концепції особистості як суб'єкта життєдіяльності, яку вона називає «життєва стратегія». Згідно даної теорії рівень самостійності особистості, набутий та присвоєний досвід, цінності, та прояви активності особистості утворюють особистісну зрілість. А існуючий взаємозв'язок між зовнішніми проявами та внутрішнім самовідчуттям особистості утворюють типовий стиль поведінки, життєву філософію особистості.

Особистість не є статичною, тому варто визначити індикатори даного явища. О. Штепа такими індикаторами визначає: синергічність, автономність, контактність, самосприйняття, креативність, толерантність, відповідальність, глибинність переживань, здатність до децентрації та наявність життєвої філософії.

Ці риси мають інтегральну природу, що свідчить, на думку О. Штепи, про визначальність внутрішніх факторів у детермінації особистісної зрілості як динамічної структури. Динамічність цієї структури полягає в її здатності до самопізнання, саморегуляції та самовизначення, що взаємообумовлюється цими особистісними рисами [6]. Важливими є також соціальні цінності особистості. Зріла особистість характеризується потребами у піклуванні про когось; активною життєвою позицією; бажанням використовувати свої знання, уміння та навички для трансформації сус-

пільства, для його покращення; самостійність та просоціальний інтерес. І ці цінності дають зрілій особистості відчуття самореалізованості [7].

Емоційно-почуттєва сфера виступає тут в єдності з іншими процесами і забезпечує функції саморозуміння і саморозвитку, що є основою суб'єктності позиції зрілої особистості. Вона визначає морально-етичні уявлення людини, які пов'язані із способом задоволення її фундаментальних потреб. Саме зміст стійких почуттів індивіда розкриває людину як індивідуальність.

Одним із аспектів особистісної зрілості є самоствердження, як тенденція соціопсихічного становлення особистості. Самоствердження розглядається авторами як атрибут і об'єктивація соціального відокремлення особистості, що обумовило розуміння опозиції «Я» – «Не – Я», як утвердження особистістю своїх відмінностей, виділення з оточуючого світу. З іншого боку, самоствердження розглядається як передумова відкриття «Я». Пошук себе розпочинається зі спроби визначення і утвердження своєї особистості.

До потреби самоствердження ми відносимо: потреби в досягненні певних результатів у діяльності і утвердження на цій основі своєї значущості, визнання, довіри, поваги, виконання певних соціальних ролей, потреби у пізнанні своєї індивідуальності, набутті почуття впевненості. Отже, самоствердження є також важливою характеристикою особистісної зрілості.

Проблема становлення особистісної зрілості тісно пов'язана з проблемою становлення мотиваційної сфери індивіда. Під розвиненістю мотиваційної сфери Л. Василенко має на увазі формування свідомого рівня мотивації, який полягає, з одного боку, в утворенні ієрархічної регуляції, з другого – в протиставленні вищого рівня цієї регуляції стихійним імпульсивним захопленням, інтересам. Активне ставлення до своєї мотиваційної сфери дає змогу людині будувати систему цілей на основі підпорядкування мотивів, що є однією із характеристик зрілої особистості.

Особистісна зрілість це настільки багатокomпонентний термін, адже включає в себе дуже багато факторів, які були перераховані вище. Ми вважаємо, що

особистісна зрілість входить до загальної структури особистості і виявляється взаємопов'язаною із цілим рядом особистісних особливостей, таких як комунікабельність, довірливість, впевненість у собі.

Для Е. Еріксона зрілість особистості є центральною стадією дорослого етапу життєвого шляху людини. Він розумів її у наявності особистісної потреби бути значущим і необхідним для оточуючих, бути спроможним розв'язувати внутрішні протиріччя, відбудовувати власну систему цінностей, створювати життєву перспективу і визначати стратегічні цілі власного і професійного розвитку. Учений доводив необхідність сформованості особистісної зрілості до моменту вибору професійного шляху, оскільки професійна діяльність обов'язково наповнюється особистісним змістом і повинна відображати переконання, цінності, ідеали та мотиви особистості [2].

М. Боришевський явище зрілості пояснював як стан особистості, який сприяє розкриттю здібностей, конструктивному спілкуванню з іншими людьми, адекватному сприйняттю реальності, задоволенню значущих потреб людини. На думку науковця, зріла особистість повинна відповідати за якість власного життя, працювати над підвищенням рівня розвитку власних здібностей, збереження взаємостосунків, удосконалення професійних умінь, навичок.

У наукових дослідженнях С. Максименка процес становлення особистісної зрілості розглядається як поступове оволодіння особистістю власним внутрішнім світом в міру того як набуває силу духовне «Я», а саме: на першому рівні «духовне Я» вчиться контролювати активність «біологічного Я», на другому рівні – бере під контроль вияви «соціального Я», а на третьому – формує сама себе та виконує функції інтегруючого фактора в середині тріади [8]. А духовність, відповідно, – це якість, яка характеризує розвиток компонентів особистісної зрілості на всіх рівнях їх розвитку. Це піднімає людину на вищий рівень у розвитку і водночас збагачує її особистісний потенціал, що ставить зрілу особистість перед наступним вибором на користь самовдосконалення [5].

Отже, особистісна зрілість – це психологічне новоутворення зрілого періоду

життя людини у вигляді онтологічного ядра особистості, важливого для его-ідентичності. Вона є одночасно критерієм особистісного зростання та виявом особистісного потенціалу людини, її життєстійкості у здійсненні своєї життєвої стратегії.

Потенційні можливості для становлення особистісної зрілості існують під час навчання у вищому навчальному закладі. Студентство – це молодь, що проходить стадію персоналізації на основі цілеспрямованого засвоєння навчальних, професійних і соціальних функцій шляхом свідомого оволодіння професійними знаннями, уміннями і навичками, набуття професійних якостей. Стрижневою психологічною рисою студентства є тісне переплетення формування особистісної та професійної свідомості.

Важлива особливість психічного розвитку в період студентського життя полягає в тому, що нова соціальна ситуація розвитку (необхідність визначити своє місце в житті як головний компонент даної ситуації) приводить до формування нової і центральної для цього віку духовної потреби – потреби у власному життєвому і професійному виборі [9].

Можна зробити висновок що, особистісна зрілість – це досягнутий нею рівень розвитку, який проявляється і на рівні особистісних характеристик, і прагнень, і активностей, і цінностей, і мотивів. І саме в процесі набуття теоретичних знань і практичних навичок у вузі здійснюється формування системи ціннісних орієнтацій особистості студента, відбувається їх трансформація, що залежить і від соціально-економічних факторів, й від факультету, спеціальності, а також року навчання. Але саме період студентства дає можливість розвивати свій потенціал

та рухатись у напрямку розвитку. І в цей період, особистість може, або «упроститись», або «ускладнитись» за рахунок цього розвитку. Але особистість, яка само-реалізується, вона створює власні життєві смисли, створює власну концепцію життя. І зріла особистість прагне самореалізації, яка дає можливість формулювати свої життєві цілі та реалізує поставлені перед собою задачі.

Висновки. Здійснивши докладний теоретичний аналіз проблеми становлення зрілості особистості, ми дійшли висновку, що особистісна зрілість студента є результатом засвоєння соціально-культурних норм в навчальному процесі вищого навчального закладу, і стає у майбутньому фактором професійного становлення. Критерієм оптимальності виступає рівень особистісної зрілості, який характеризується узгодженістю особистісного розвитку з вимогами професії. Для майбутніх психологів особистісна зрілість є надзвичайно важливою рисою, адже це про розуміння себе та власний саморозвиток, який максимально поєднаний зі щирою зацікавленістю в комусь іншому.

Практична поступова реалізація цих етапів становлення фахівця залежить, перш за все, від його особистості, від його вміння впевнено орієнтуватися в суспільних і природних явищах, явищах науки і культури. Він повинен глибоко усвідомлювати роль і місце своєї діяльності і систем у світовому культурному руслі, в його історичних закономірностях і етнографічних формах, у поєднанні глибоких фундаментальних теоретичних знань і ретельної практичної підготовки, що сприятиме розвитку його професійного рівня культури [10].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вінник Н. Дослідження особистісної зрілості студентів як умови успішної професійної самореалізації. *Педагогічний процес: теорія і практика*. № 3. 2018. Електронний ресурс. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/509508.pdf>
2. Кордунова Н. О. Визначення структури і генезису професійного образу студентів-психологів. *Актуальні проблеми психології*: Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2014. Том X. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Вип. 26. С. 454–467.
3. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. Київ: Академвидав, 2011. 384 с.
4. Рябко Ю. В. Зрілість особистісна, психологічна, соціальна. Електронний ресурс. URL: <http://psych.kiev.ua>.
5. Максименко С. Д., Папуча М. В. Психологія особистості. Київ: Вид-во ТОВ «КММ», 2007. 296 с.

6. Штепа О. С. Пропrium зрілої особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. № 2. С. 26–33.
7. Особистісна зрілість як проблема сучасної психології. Том 1 : колективна монографія. Кол. авт. ; наук. ред. З. М. Мірошник. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2019. 220 с.
8. Панок В., Титаренко Т., Чепелева Н. Основи практичної психології. Київ: Либідь, 1999. 536 с.
9. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки. Івано-Франківськ: Мисто НВ, 2008. 280 с.
10. Hrytsiuk, I., Magdysyuk, L., Zamelyuk, M., & Podoliak, I. Peculiarities of professional culture development in modern youth in Ukraine. *Youth Voice Journal*. Great Britain: 2021. Vol. 11. P. 1–19.

REFERENCES:

1. Vinnyk, N. (2018). Doslidzhennia osobystisnoi zrilosti studentiv yak umovy uspishnoi profesiinoi samorealizatsii [Study of personal maturity of students as a condition for successful professional self-realization]. *Pedahohichnyi protses: teoriia i praktyka*. №3. Elektronnyi resurs. Retrieved from: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/509508.pdf> [in Ukrainian].
2. Kordunova, N.O. (2014). Vyznachennia struktury i henezysu profesiinoho obrazu studentiv – psykholohiv [Definition of the structure and genesis of the professional image of student psychologists]. *Aktualni problemy psykholohii*: Kyiv: DP «Informatsiino – analitychne ahenstvo». Tom X. Psykholohiia navchannia. Henetychna psykholohiia. Medychna psykholohiia. Vyp. 26. S. 454 – 467 [in Ukrainian].
3. Savchyn, M.V., & Vasylenko, L.P. (2011). *Vikova psykholohiia* [Age psychology]. Kyiv: Akademydav, 384 s. [in Ukrainian].
4. Riabko, Yu.V. (2011). Zrilist osobystisna, psykholohichna, sotsialna [Maturity is personal, psychological, social]. Elektronnyi resurs. Retrieved from: <http://psyh.Kiev.ua> [in Ukrainian].
5. Maksymenko, S.D., & Papucha, M.V. (2007). *Psykholohiia osobystosti* [Personality psychology]. Kyiv: Vyd-vo TOV «KMM», 296 s. [in Ukrainian].
6. Shtepa, O.S. (2004). Proprium zrioi osobystosti [Proprium of a mature personality]. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota*. №2. S. 26–33 [in Ukrainian].
7. Osobystisna zrilist yak problema suchasnoi psykholohii. (2019). Tom 1 : kolektyvna monohrafiia. [Personal maturity as a problem of modern psychology]. Kol. avt.; nauk. red. Z. M. Miroshnyk. Kryvyi Rih: Vyd. R. A. Kozlov. 220 s. [in Ukrainian].
8. Panok, V., Tytarenko, T., & Chepelieva, N. (1999). *Osnovy praktychnoi psykholohii* [Basics of practical psychology]. Kyiv: Lybid,. 536 s. [in Ukrainian].
9. Savchyn, M.V. (2008). *Psykholohiia vidpovidalnoi povedinky* [Psychology of responsible behavior]. Ivano-Frankivsk: Misto NV, 280 s. [in Ukrainian].
10. Hrytsiuk, I., Magdysyuk, L., Zamelyuk, M., & Podoliak, I. (2021). Peculiarities of professional culture development in modern youth in Ukraine. *Youth Voice Journal*. Great Britain: Vol. 11. P. 1–19 [in English].